

SİDDİK KORKMAZ
Dr., SELÇUK Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
e-mail: skorkmaztr@gmail.com

*Sönmez Kutlu, **Alevîlik Bektaşîlik Yazıları, Alevîliğin Yazılı Kaynakları, Buyruk**, Tezkire-i Şeyh Safî, Ankara Okulu, Ankara, 2006, 254 s.*

Üzerinde yapılan spekülasyonlar ve yerli yersiz tartışmalar sonucu neredeyse bir bilinmezler yumağına dönmüş bulunan Alevîlik ve Bektaşîlik konusu nihayet ciddi araştırmalara da konu olmuş ve anlaşılmasına engel olan sis perdesi yavaş yavaş aralanmaya başlamıştır. Sorunun anlaşılmasına ve aydınlatılmasına katkıda bulunmayı hedefleyen bir içerik taşıdığını düşündüğümüz, bundan dolayı da kendisinden haberdar etmeye değer gördüğümüz bir çalışmanın tanıtımını yapmaya çalışacağız. Okuyucu belki de bir tanıtım yazısı olması açısından uzun sayılabilecek bir metinle karşı karşıyadır. Bu durum konunun önemi ve ele aldığımız eserin yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. Nitekim günümüzde ehil olmayan insanların sebep olduğu bilgi kirlenmesi, Alevîlik-Bektaşîliği sorunlar yumağına dönüştürmüş bulunmaktadır. Hatta 1980 sonrasında Alevîlik hakkında oluşmuş yazılı edebiyat, popülizm, ideolojik ve siyasî amaçlarla kaleme alındığından konuyu daha da içinden çıkılmaz hale getirmiştir.

Alevîlik ile ilgili araştırmalarda göze çarpan en önemli sorunlardan birisi, Alevîliğin tarihinin Şîa'nın veya İsmâîlîliğin tarihiyle başlatılmasıdır. Bu dinî-kültürel havzalardan bazı unsurları bünyesinde taşıyan Alevîliğin, ne Oniki İmamiyye ne de İsmailîlikle aynıleştirilmesi doğru değildir. Maalesef, şimdiye kadar bu olguyu Safevî Şîîliğinin gölgesinde veya Şah İsmail ile Yavuz arasındaki iktidar mücadelesi çerçevesinde ele almak, konunun pek çok boyutunun ihmal edilmesine ya da Alevîliğin Sünnîlik üzerinden yeniden kurgulanmasına sebep olmuştur. Özellikle Anadolu'nun hemen hemen her köşesine yayılan, doğrudan ve dolaylı olarak Şeyh Safî ile ilişkilendirilen devasa bir yazılı edebiyat görmezlikten gelinmiştir.

Alevilik hakkında özellikle Tahtacı oymaklarında saklanan yazılı edebiyat neşredilmiş olsaydı, Alevilik, bu kadar yozlaşmayacak ve ondan farklı bir din, farklı bir ideoloji çıkarma teşebbüsleri beyhude bir çabadan ibaret kalacaktı. Bu gün Anadolu'da Alevî ocaklarında dedelerin elinde ve Türkiye'deki çeşitli kütüphanelerde, İran Kütüphanelerinde, Petersburg'da Şeyh Safî'nin öncülüğünde geliştirilen onlarca Türkçe yazılı kaynak yayınlanmayı beklemektedir. Günümüzde Alevîlik olgusuna Marksist bakış açısıyla yaklaşan çalışmalar ve bu bakış açısıyla kaleme alınmış olan eserler, sınıf çatışması tezini güçlendirmek için yapay bir Sünnîlik-Alevîlik çatışması oluşturmaya çalışmıştır. Bu durum, Alevîliğin politik ve ideolojik yaklaşımların kurbanı olmaktan kurtulup bilimsel ve tarafsız incelemelerin konusu yapılmasını engellemiştir.

Yazara göre Alevîliğin sözlü kültüre dayalı olduğunu iddia edenler, bu dinî oluşumun sınırlarını zorlamakta ve onu mitolojik bir çerçeveye hapsedmektedirler. Bu noktada özellikle Avrupa Birliğine giriş sürecinde, bu konuyu araştırarak yeni araştırma merkezlerine ve uzman bilim adamlarına çok büyük ihtiyaç vardır. Ayrıca yazılı kaynaklarla ilgili yapılması gereken, daha önce defalarca yayımlanan eserlerin yeniden neşri olmamalıdır. Yapılması gereken daha önce hiç yayımlanmamış veya tahkikli neşri yapılmamış eserlerin yeniden yayınlanmasıdır. Bu noktada yayınlanacak eserlerin Alevîliğin kendine özgü yazmalar olması üzerinde durulması gereken en önemli noktalardan birisidir. Zira günümüzde Alevilik kendi kültürel yazılı kaynakları üzerinden tanıtılmadığı için, pek çok sorunla karşı karşıyadır. Bunlardan birincisi Alevîliği İslam'dan bağımsız bir din olarak inşa etme ve onu Türkiye'de azınlık durumuna düşürme teşebbüsleridir. Ortaya çıkan ve tartışılan ikinci bir problem de Alevîliğin Diyanet'te temsil sorunudur. Bu noktada Alevîlik-Bektaşîlik'de yeni bir kurumlaşma olan Cemevlerinin dinî ve hukukî durumu ile ilgili belirsizlikler tartışılmakta, Diyanetle Alevîler arasındaki ilişkiyi daha da karmaşık bir hale getirmektedir. Sonuçta Alevîlerin Diyanet'te temsil sorunu tek yönlü olmaktan çıkıp, Diyanet'in Alevîler arasında Cemevleri üzerinden nasıl temsil edilebileceği sorununa dönüşmüştür.

Alevîlik-Bektaşîliğin yüz yüze kaldığı problemlerden bir diğeri bu oluşumun zorunlu din öğretimine nasıl konu edileceği, başka bir deyişle, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi müfredatında farklı İslam yorumlarının nasıl ve hangi yaklaşım doğrultusunda okutulacağıdır. Özetle günümüzde bu sorun, Diyanet, Cemevi ve Din öğretimi üçgeninde tartışılmaktadır. Bizim burada üzerinde durduğumuz eser de bu problemlerle ilgili olarak yer yer tahlil ve çözümlemeler yaparken, zaman zaman da çözüm önerileri sunmaktadır.

Çalışmanın **birinci bölümü** “Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîliğin Dinî Statüsü” konusunu tartışmaktadır. Bu bağlamda onun bir din mi, mezhep mi, tarikat mı, heteredoksi mi, ortadoksi mi yoksa metadoksi mi olduğunu incelemektedir.

Bu bağlamda Alevîliğin tanımı ve ne olduğu önem kazanmaktadır. Bu isimin sanıldığı gibi tek bir oluşumu ifade etmediği, bu kavramın birçok dinî oluşum tarafından ortaklaşa kullanıldığı görülmektedir. Örnek olarak tasavvufta tarikat silsilesi Hz. Ali kanalıyla Hz. Peygambere ulaşan Kadri, Mevlevî, Bektaşî ve benzeri oluşumlara Alevî denilmektedir. İslam Mezhepleri Tarihi’nde de Alevî adı genel anlamda Şîa’nın kollarından Zeydiyye, İsmâiliyye, Oniki İmamiyye, Nusayriyye ve diğer kolları için kullanılmaktadır. Öyle ise kullanıldığı kitleye, zaman dilimine ve coğrafyaya göre değişiklik arz etmektedir. Mesela bu gün İranlılar Ali soyundan gelenler için Alevî demektedirler. Aynı şekilde on dokuzuncu asırdan itibaren Türk ve batılı araştırmacılar arasında Anadolu ve Balkanlarda yaşayan önceleri Kızılbaş, Işıklar, Abdallar, Torlaklar, Hurufîler daha genel anlamda da Kalenderî ve Bektaşî adıyla bilinen dinî mistik kurumlar için bu ad kullanılmaktadır (15-16).

Öte yandan Alevî ismi Türklerle ve Türk Coğrafyası ile ilişkili olarak kaynaklarda yer almıştır. Kelime Yahya b. Zeyd soyundan gelenler, Peygamber soyundan gelenler, Hz. Ali’nin peygamberliğini ileri sürenler ve Safevî taraftarlığı anlamında kullanılmıştır.

Bu kullanımlardan Osmanlı döneminde var olan Babaî, Işık, Hurufî, Torlak, Kalender, Kızılbaş, Rafizî, Bektaşî ve diğer sufi oluşumları içine alacak biçimde kullanılması çeşitli sorunlara yol açabilecektir. Bu sorunlar ise, ancak kavramların tek tek incelenmesi ve tetkik edilmesi ile aşılabilir. Örnek olarak Kızılbaş kavramı üzerinde bir deneme de yapan yazar, kavramla ilgili belli başlı şu anlamların bulunduğunu tespit etmektedir: “Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve 12 imama aşırı sevgi besleme ve onları yüceltme, Kerbelâ şehitlerine bağlılık veya Muharrem matemi, Osman aleyhtarlığı, Emevîlere (Mervan, Muaviye ve Yezid) ve Haricîlere lanet, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt dostlarına muhabbet (tevellî), Hz. Ali ve Ehl-i Beyt’in düşmanlarından nefret (teberri) Şeyh Saffî’ye, Şah İsmail ve Erdebil Tekkesine bağlılık, Kızıl başlık giymek ve Hacı Bektaş Veli’ye bağlılık”. Öte yandan bu anlamların dışında Alevîlikle irtibatlı olan Kızılbaş kelimesini, kızıl başlık giydikleri için “el-Muhammira” adıyla anılan bir gruba bağlamak doğru değildir. Çünkü bu grubun III./IX. asırda Abbasîlere karşı isyan eden Taberistan’da Maziyyar ve Azerbaycan’da Bâbek el-Hürremî taraftarları olduğu ve liderlerinin de İran asıllı ve Mecusî oldukları bilinmektedir. Bu iki grubun Türklerle bir ilişkisinin

olmadığı da aşikârdır. Hatta muhtemelen bazı Mezhepler Tarihi kaynakları Babekiyye için zikredilen mum söndü ve benzeri hadiseleri aynen alarak, karalamak amacıyla Kızılbaşlara isnat etmiş olabilirler. Öte yandan üzerinde durulmakta olan Alevî ve Kızılbaş kavramlarının kullanılışlarına dönecek olursak, özetle bu kavramların sabit bir kullanımının olmadığını görürüz.

Konunun önemli yanlarından birisi de Alevîlik-Bektaşîliğin bir mezhep olup olamayacağıdır. Söz konusu oluşumdaki önemli unsurlardan birisi olan dört kapı, kırk makam nazariyesi, mistik ve ahlakî bir nazariye olup, sistematik bir teoloji ile ilişkilendirilemez. Son derece sınırlı olan Alevîlik ve Bektaşîliğin yazılı kaynaklarından *Vilâyetnâmeler*, *Buyruklar*, *Nefesler*, *Fütüvvetnâmeler*, *Erkannâmeler*, *Tercümanlar* ve *Menâkıpnâmeler* birbiri ile uyumlu bir teolojiyi sürdüren mezhebî eserler değildir. Daha çok tasavvufi/mistik ya da menkıbevî niteliğe sahiptirler. Alevî-Bektaşî çevrelerde sıkça okunan *Hüsniye* adlı eser ise muhtemelen XVI. asırdan itibaren Anadolu'daki Kızılbaş ve Bektaşîleri Şifileştirmek üzere yazılmıştır. Yukarıda adlarını saydığımız bu eserler, okunup da incelendiğinde, içinde yazıldığı kültürün mezhebî bir hüviyete sahip olduğu izlenimini vermemektedir (31-32).

Alevî-Bektaşîliğin bir mezhep olup olmadığı sorununa bir başka açıdan yaklaştığımızda, mezheplerin giriş ve çıkış törenleri olmadığı, belli bir soya ait olmadığı, toplumsal yapı içinde de her hangi bir hiyerarşi yapısının bulunmadığı gerçeği ile karşılaşırız. Oysa Alevîlik ve Bektaşîliğin cemaat içi ilişkilerde pir/mürşid/talip/derviş hiyerarşisine sahip olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca Erdebil tekkesinin etkisi göz önünde bulundurulduğunda, tarikat benzeri bir yapının egemenliği kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Öte yandan her iki oluşumun da ikrar töreni, müsahip erkânı ve benzeri tarikat ayinlerine sahip olduğu, bu ayinlerin yapıldığı tekke, zaviye, dergah, meydan evi ve benzeri mekanlarının bulunduğu, bir örnek olmak üzere Alevîlikte ve Bektaşîlikte bu ayinlerin yapıldığı yere Meydan Evi, Mevlevîlikte ise Meydan-ı Şerif denildiği göz önünde bulundurulursa bu oluşumların birer mezhep olmadığı belirginleşecektir. Bunlara ilaveten siyasî ve itikadî mezheplerin hem teolojileri hem de fıkıhları vardır. Alevîlik ve Bektaşîlikte ise böyle bir özellik bulunmamaktadır. Sufi bir oluşum olması hasebiyle ocak zadelik ve dedelik kurumlara sahiptir. Bu oluşumlarda tarikata giriş ve çıkış gibi ayinlerin olması, beri yandan herhangi bir mezhebe girerken ya da çıkarırken belli bir ayinin yapılmaması gibi hususlar göz önünde bulundurulduğunda, Bektaşîliğin kurumsallaşmasını tamamlamış bir tarikat olduğu, Alevîliğin ise tarikat benzeri sufi bir yapılanma olduğu sonucuna varılabilir (34).

Alevî-Bektaşîliğin kendine özgü müstakil bir mezhep olarak algılanmasına engel teşkil eden bir başka sebep ise, yazılı kaynaklarından yola çıktığı-

mızda, bu yapının farklı mezhebî unsurları içinde barındırıyor olmasıdır. Mesela bazı kaynaklarda “iman”; “dil ile ikrar, kalp ile tasdik, inanmak ve ikrar getirmek” olarak tanımlanır. Bu eserler imanın altı şartından (Allah’a, Peygamber’e, Kur’an’a, meleklerle, kadere ve ahiret gününe inanma) ve İslam’ın beş şartından (Namaz, oruç, hac, zekât ve kelime-i şahadet) söz etmesi bakımından Maturidî mezhebinin özelliklerini taşımaktadır. İmanın gerçekleşmesi için kelime-i şahadet getirmeyi yeterli görmeleri ve meşhur 73 fırka hadisini “72 fırka cennette diğeri cehennemde” şeklinde belirtmelerinden dolayı da, içlerinde Kerrâmî unsurları barındırırlar. Mesela şehir Bektaşîlerinden olan Kaygusuz Abdal’ın hayatı ve çevresi incelendiğinde onun Hanefî bir derviş olduğu, ibadetlerinde bu mezhebe göre amel ettiği ortaya çıkmaktadır. Onun mensup olduğu Abdal Musa tekkesinde ortaya çıkan çok sayıdaki Hanefî çevreye ait kitaplar bu oluşumun içinde bu mezhebin etkisinin büyük olduğunu da göstermektedir (50). Aynı şekilde Abdalların, Işıkların ve Torlakların desteğini alan Şeyh Bedreddin Hanefî fikhî ve Fıkıh usûlüne dair eserler yazmış, büyük bir Hanefî alimi ve kadısıdır.

Tarihî süreç içerisinde Zeydîliğin, Taberistan’ın Deylem ve Gilan’ı merkez edinerek burada bir devlet kurması, Türklerin Anadolu’ya göçleri sırasında burada bulunan kültürle temas halinde oluşu Alevîlik-Bektaşîliğin Zeydîlikten de etkilenmiş olabileceğini düşündürmektedir. Aynı şekilde Selçuklu Devletinin Padişah’ı Tuğrul Bey’in veziri Amidü’l-Mülk Ebû Nasr Kündürî’nin Mu’tezilî oluşu, onun çevresine etki etmiş olabileceğini, Zeydiyye ile Mu’tezile’nin beş esas diye bilinen temel ilkelerde birbirleri ile benzerlik içermeleri, Alevî-Bektaşî kaynaklarında Şîîlerde olduğu gibi ilk üç halifeye ve sahabeye karşı eleştirilerin bulunmaması gibi özellikler, Bisâtî’nin *Menâkıbu’l-Esrâr Behcetü’l-Ahrâr (Risâle-i Şeyh Safî)* gibi eserlerin içeriği göz önünde tutulduğunda böylesi bir etkileşimin kaçınılmaz olduğu izlenimini vermektedir (53-54). İsmâilî dailerin de Samanîler döneminde yoğun bir propaganda içinde oluşları, Nizârî İsmâilîlerinden olan Hasan Sabbah’ın fedâî teşkilatıyla İran, Irak, Suriye, Anadolu ve diğer bölgelerde şiddet eylemleri içinde olduğu düşünülürse, özellikle Hurûfî metinler yoluyla giren hulul, tenasüh ve mehdîlik gibi inanışlar ise bu mezhebin de Alevî-Bektaşî çevreleri etkilediği kanaatini oluşturmaktadır. Aynı şekilde 12 İmam ve Ehl-i Bey’e aşırı hürmet ve bağlılık, tevellî ve teberrî, Kerbela şehitlerine bağlılık ve Muharrem matemi gibi hususlar, bazı Alevî-Bektaşî derviş ve aşıklarının kendilerini şeklen de olsa Caferî olarak isimlendirmeleri bu oluşumun İmamiyye Şîa’sından da etkilendiği kanaatini uyandırmaktadır.

Tarihi yapısı yukarıda tasvir edilmeye çalışıldığı gibi, Alevî-Bektaşîliğin müstakil bir mezhep olamayacağı şeklinde bir görünüm arz etmekte ise

de, Alevîliğin dinî durumu, üzerinde durulması gereken önemli başka bir konudur. Kur'an'ın kendisi ve mezhepler öncesi İslam tasavvuru göz önünde bulundurulur, doğrunun ölçüsü olarak da bu iki esas kabul edilirse, din içindeki bütün yorumlara yer vardır ve bunlardan hiç birisi, ortadan kaldırılması gereken sapık anlamında heteredoks ilan edilemez. Modernleşme karşısında yeni bir Alevî-Bektaşî kimliği inşa edilecekse, Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Hacı Bektaş ve Mevlâna'nın başını çektiği tarihsel Anadolu sufi bağlamında, Vahdet-i Vücutçu evrensel yapısıyla, Kur'an kültürü ile İslam kimliğinden koparmadan, dört kapı kırk makam çerçevesinde ve kendi özgün kaynaklarından hareketle inşa edilebilir/edilmelidir.

Kitabın **ikinci bölümü** de Modernleşme sürecinde Alevîliğin sorunlarını tartışmaktadır. Alevîlik-Bektaşîliğin Diyanet'te temsili problemi bu sorunların başında gelmektedir.

Bu konuya Diyanet'le ilgili bazı tespitleri yaparak girmek gerekmektedir. Öncelikle İslam dini, Hıristiyanlığın aksine, ruhbanlığı ve ruhban sınıfını kabul etmediği için, teolojik ve dini bakımdan, din işlerinin Allah'ın yetkisini temsil eden bir sınıf ya da bir kurum tarafından yürütülmesinin gerekliliğinden söz edilemeyecektir. Dolayısıyla din işlerini düzenlemek ve kontrol etmek üzere oluşturulan her hangi bir kurum dini temsil edemez. Öte yandan eğitim ve sağlık gibi kamusal hizmetler siyasetten bağımsız olarak yerine getirilmelidir. Ayrıca laik bir devlet, halkının ihtiyaçlarını karşılarken, din, mezhep, tarikat ve cemaatlere eşit uzaklıkta durmalı ya da hepsinin birleştiği ortak ihtiyaçları göz önünde bulundurmalıdır. Bunlara ilaveten şayet İslam dininden söz ediyorsak, hiçbir mezhep ya da cemaat din ile özdeşleştirilmemeli, tanrısı Allah, peygamberi Hz. Muhammed, kitabı Kur'an ve ibadethanesi cami olan bir dinden söz edilmelidir. Son olarak hâlihazırda yapılabilecek Diyanet İşleri teşkilatının Türkiye'deki Müslümanların ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığı bilinmektedir. Özellikle Avrupa'da yaşayan Alevî-Bektaşî vatandaşlarımızın orada gördükleri oturmuş yapıyı kendi ülkelerinde de görmek istemelerini anlamak gerekmektedir. Ancak toplumların kültürel arka planlarının iki farklı dine dayalı olduğu gerçeğini de hatırlamakta fayda vardır. Bundan dolayı da Diyanet'in, siyasî nüfuzun dışında, sivil veya özerk olarak yeniden yapılandırılması gerektiği teklif edilebilir.

Alevî-Bektaşî'lerin Diyanet'te temsili konusuna Alevî çevrelerden de farklı yaklaşımlar gelmektedir. Her bir oluşum kendi gerekçeleriyle farklı farklı talepleri dile getirmektedir. Mesela *CEM Dergisi* ve vakfı çevresi Diyanet'in yeniden yapılandırılması ve Alevîlerin temsil edilmesini savunmaktadır (72-73). Pir Sultan Abdal Dernekleri, Hacı Bektaş Veli Dernekleri, Semah Kül-

tür Vakfı Çevresi, Karaca Ahmet Sultan Dergâhı ve Kürtçü Alevî çevreler ise Diyanet'in kaldırılmasından yana tavır sergilemektedirler. Bunlara ilaveten Diyanet'in kaldırılmayıp, Alevîlerin temsil edilmesini ya da Alevî İnanç başkanlığı kurulmasını isteyenler de vardır.

Oysa Alevîliğin Diyanet'te temsili bir takım yasal engeller yüzünden mümkün değildir. Öncelikle ülkemizdeki azınlıkların Rumlar, Ermeniler ve Musevîler olduğu, sınırlarımız içindeki vatandaşlarımızın etnik yapısı ne olursa olsun hiçbir Müslüman'ın azınlık sayılamayacağı, bunun Lozan anlaşmasıyla tespit edildiği bilinmektedir. Ülkedeki laiklik anlayışının öteki ülkelerle bir olmadığı, daha çok Türkiye'ye özgü olduğu, bu anlayışın bir sonucu olarak; herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sepelerle, ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu, hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmayacağı da malumdur. Bu yapı şayet değiştirilmek isteniyorsa, din hizmetleri işini sivil örgütlere bırakmayı ve devletin dışında bir yapılanmayı savunmak en doğru olanıdır. Tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunu yürürlükte olduğu sürece, hiçbir tarikatın ya da dinî kurumun, tekke ve zaviye görevi gören mekânlar açması yasal değildir. Aynı şekilde Diyanet'in yetki ve sorumluluk alanlarını belirleyen kanunlar "bütün siyasî görüş ve düşüncelerin dışında kalarak ve milletçe dayanışmayı ve bütünleşmeyi amaç edinerek özel kanunda belirtilen görevleri yerine getirmek" şeklinde tanımlandığı için Alevî ve Bektaşîlere herhangi bir hususiyet tanınması doğru değildir. Bu kurum ister Sünnî olsun ister Alevî, bütün Müslümanların hizmetini yerine getirmek için kurulduğundan, inananlar arasında her hangi bir ayrıma gitmesi söz konusu değildir.

Yukarıda sayılanlara ilaveten Alevî-Bektaşîlerin Diyanet'te yer almasını engelleyen kendi iç sorunlarını da zikretmek gerekmektedir. Bu yapının hangi statüyle ve kim tarafından temsil edileceği belli değildir. Çünkü bu yapının mezhep mi yoksa tarikat mı olduğu netleşmiş değildir. Aynı şekilde cemevlerinin dinî, sosyal ve yasal statüsü de belirlenmiş değildir. Bütün bunlara ilaveten Alevî-Bektaşî çevrelerin özellikle talep ettikleri dinî hizmetler, özel bir temsili gerektirmeyen hizmetler cümlesindedir (87-88).

Ayrıca Alevî-Bektaşî çevrelerin Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde temsil edilmesi beraberinde bazı problemleri de getirecektir. Bu sakıncalar daha önceden tahmin edilmiş olmalı ki; 1963 yılında bu kurumun bünyesinde bir "Mezhepler Müdürlüğü"nin kurulması teklif edilmiş, fakat bu teklif, "resmen tefrika yollarının açılacağı" gerekçesi ile reddedilmiştir. Böylesi bir durum muhtemelen Alevîlik-Bektaşîliğin yozlaşmasına yol açacak, Diyaneti de dinî grupların mücadele alanı haline getirebilecektir. Böyle bir birim

kurulmuş olsa, Türkiye’de varlığı bilinen birçok mezhebî ve tasavvufî oluşumlar kendilerinin de temsil edilmesini isteyebileceklerdir.

Özelde Alevîlik-Bektaşîliğin, genelde tüm İslamî cemaat, tarikat ve benzeri diğer kurumların içinde buldukları durum ve yaşadıkları sorunlar göz önüne alındığında şunları söylemek mümkündür: Artık doktrin merkezli din anlayışları günümüz insanını tatmin etmemektedir. İnsanlar daha özgürlükçü ve mezhepler üstü bir din anlayışına yönelmektedir. Geçmişteki “cemaat dindarlığı”nın yerini “bireyselleşmiş dindarlık” almaktadır. Bunu temin edebilmek için de İslam’ın iki temel kaynağı olan Kur’an ve Peygamber’in sünnetine dönerek, İslam’ı mezhepler üstü bir bakış açısıyla anlamaya çalışmak, hem Alevîler hem de Sünnîler için daha faydalı olacaktır.

Modernleşme sürecindeki Alevîlik-Bektaşîliğin önemli sorunlarından birisi de müntesiplerinin eğitimi meselesidir. Bu noktada taraftarları arasından bu oluşumun eğitiminin kendi istekleri doğrultusunda, resmî kurumlarda yer alması gibi teklifler gündeme getirilmektedir. Böyle bir uygulama Türkiye için, Sünnî-İslam Din Dersi, Şiî-İslam Din Dersi, Hanefî-İslam Din Dersi, Şafiî-İslam Din Dersi, Alevî-İslam Din Dersi ve Mevlevî-İslam Din Dersi gibi daha uzayabilecek bir listesinin oluşumuna yol açabilecektir. Oysa din eğitim ve öğretimi resmi okullarda verilir ve cemaat, mezhep veya her hangi bir doktrine bağlı kalınmaz. İşte bu realite Alevî-Bektaşîlilerin bu konudaki taleplerinin yersizliğine işaret etmektedir. Öte yandan Türkiye ve çoğu İslam Ülkelerinde her ne kadar namaz ve orucun bazı uygulama ve pratikleri Hanefî mezhebine göre verilmekte ise de, bu o dersi Sünnî bir ders yapmaya yeterli değildir. Namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetler bütün mezheplerce kabul edilen, mezhepler üstü ibadetlerdir. Bunların pratikleri hem Hz. Peygamber, hem de Hz. Ali zamanında, ittifakla bilindiği üzere mevcuttur.

Alevî-Bektaşîliğin resmî kurumlarda eğitim malzemesi olarak kullanılmasında, bu oluşumların kendi bünyelerinden kaynaklanan engeller de vardır. Bir örnek olmak üzere, tarikat ayinlerine çocuklar alınmamaktadır. Bunun anlamı, tarikat esaslarının çocuklara değil yetişkinlere verilmesi gerçeğidir. Bu takdirde Alevî-Bektaşî öğretilerinin ilköğretim okullarında zaten okutulmaya müsait olamayacağıdır (109). Öyle ise din öğretiminde bir dinin alt gruplarına ve farklı yorumlarına eşit mesafede durulmalı, iyi bir mezhep mensubu yetiştirmek yerine, iyi bir insan yetiştirmek hedeflenmelidir.

Kitabın **üçüncü bölümü** ise “Din Anlayışındaki Farklılaşmalar ve Türkiye’de Alevîlik Bektaşîlik” başlığını taşımaktadır. Bölüm din ve mezhep olgusu ile mezheplerin ortaya çıkış sebeplerinden; insan unsuru, toplumsal değişme ve dinî metinlerin anlaşılması ile ilgili konulara değinmektedir.

Ayrıca dinin ve mezhebin birbirinden ayrı şeyler olduğu, dinin ve siyasetin sıkı bir ilişki içinde olduğu ama birbirlerinden farklı şeyler olduğu işlenmektedir. İslam düşüncesi içinde; tepkisel-kabîlevî, akılcı-hadarî, gelenekçi-muhafazakâr, politik karizmatik liderci ve keşifçi-inzivacı din anlayışları teşekkül etmiştir. Bunlara ilaveten Türklerin tarihte benimsedikleri mezhepler, Alevîlikle Bektaşîlik arasındaki ilişki, Hacı Bektaş Velî'nin hayatı, eserleri, dört kapı kırk makam anlayışını ele almaktadır. Bu bölümün en orijinal taraflarından birisi, bu geleneği günümüze ulaştıran yazılı kaynaklardan *Buyruklar* üzerinde durması ve hakkında bilgi vermesidir. Bu geleneğin tek yazılı kaynaklarının *Buyruklar* olmayıp *Cönknâmeler*, *Fütüvvetnâmeler*, *Velâyetnâmeler*, *Menâkıplar*, *Makâlâtlar*, *Tercümânlar*, *Adâb ve Erkânâmeler*, *Âyin-i Cem Risâleleri*, *Dîvanlar*, *Gülbenkler*, ve *Cabbâr Kulu* gibi eserlerin bulunduğunu haber vermesidir. Bunlara ilaveten *Kenzü'l-Mesâib (Kumru)*, *Hüsniye* ve *Hutbetü'l-Beyân* gibi eserlerin Kızılbaş ve Bektaşîleri Şiileştirmek için kaleme alınmış eserler olduğunu tespit etmesidir.

Buyruklar günümüzde Kızılbaş Alevîler arasında yapılan anketlerde *Kur'an-ı Kerim* ve *Kumru* kitabından sonra en çok okunan kitapların başında gelmektedir. *Buyruk* kitaplarının yazarının kim olduğu ve ilk kaynağının ne olduğu henüz aydınlatılmamış olsa da bu eserlerin XVI. asırdan itibaren yazıya geçirildiği tahmin edilmektedir. Bu eser içerisinde bazı farklılıklar barındırarak halk arasında; *Menâkıb-ı Cafer-i Sadık*, *Tarikat-ı Cafer-i Sadık*, *Menâkıbu'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr*, *Menâkıbu Şeyh Safî*, *Şeyh Safî Buyruğu*, *Dürr-i Mekkûn*, *Cafer-i Sadık Buyruğu* ve diğer bazı adlarla bilinmektedir. Bu eserler bazı yabancı araştırmacıların iddia ettikleri gibi Kızılbaş Alevîlerin kutsal kitabı değildir (160-161). Aksine inanç, ibadet ve ahlak konusunda uyulması gereken temel prensipleri içeren ilmihal niteliği taşıyan eserlerdir.

Alevî Bektaşî yazılı kaynaklarında Kur'an inancı, Hz. Muhammed sevgisi, Ehl-i Beyt Sevgisi, Hz. Hüseyin'in şehid edilmesi ve sonuçları, namaz, oruç, hac ve zekat gibi inanç ve ibadetlerle ilgili bir hayli pasaj bulmak mümkündür. Bu gün dedelerin elinde veya şahıs kütüphanelerinde son derece zengin yazılı kaynak bulunmaktadır. Bu belge ve eserler maalesef yurt dışına çıkarılmaktadır. Öyle görünmektedir ki; Kur'an'da anlatılan ve Hz. Peygamber tarafından yaşanmış olan Müslümanlığa ulaşmak için Alevî-Kızılbaş ve Bektaşîlerin bu kendi yazılı kaynaklarına müracaat etmeleri yeterli olacaktır. Avrupa ve oryantalizm, sürekli farklılıkları öne çıkararak mevcut dinî toplulukları yeniden inşa etmeye ve kimliklendirmeye çalışmaktadır. Alevî-Bektaşîlerin kendi kaynaklarının bu tür hesaplara izin ve pirim vermeyeceğinin örneği olmak üzere, *Kitâbu'l-Menâkıb* ve *Tezkire-i Şeyh Safî* örnek metin olarak verilmiştir.

Alevilik-Bektaşılık konusu geçmişte, toplumumuzun çoğu zaman kanyan bir yarası olmuş ve hatıralarda acı olayların sebebi olarak görölmüştür. Şayet bilimsel bilginin aydınlaticı metodu ile konu üzerinde araştırmalar çoğalacak olursa, kültürel farklılıklarımızın nasıl birer zenginlik olduğu/olabileceği kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Gönlümüzden geçen; burada tanıtımını yapmaya çalıştığımız eser gibi, okunduğunda insanın bilgisini artıran ve ufkunu genişleten eserlerin çoğalmasıdır.